

УДК 348.242.2

**Рогатіна Л.П.***к.політ.н., доцент**кафедра економічної теорії та фінансово-економічної безпеки**Одеська національна академія харчових технологій**Одеса, Україна**E-mail: rogatina.lidiya@bk.ru*

## **ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ ТА СТИМУЛИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ**

### **Анотація**

*У статті окреслюються основні підходи до визначення сутності економічних стимулів, їх переваг та недоліків. Розглядаються основні складові формування продовольчого забезпечення.*

*Доведено, що надзвичайно важливу роль для стимулювання економічного розвитку стають розробка та реалізація спільних регіональних проєктів, упровадження інновацій у виробничу сферу, створення нової продукції, інтенсифікація внутрішнього регіонального співробітництва (міжрегіонального, міжмуніципального) тощо. Сформовано напрямки активізації місцевої економічної ініціативи, визначено складові процесів стимулювання економічного розвитку.*

*Для успішного впровадження стратегії управління економічним розвитком регіону актуальним є створення моделі ефективного функціонування. В сучасних умовах глобалізації така модель повинна враховувати історичні особливості регіону, ресурсний потенціал, принципи і методи управління економічних, фінансових, соціальних, організаційних аспектів господарської діяльності тощо. Формування шляхів регіонального розвитку потребує розробки відповідної моделі та моделювання процесів.*

**Ключові слова:** *стимулювання розвитку, продовольча безпека, регіональний розвиток.*

**Вступ.** Стимулювання економічного росту на мезорівні потребує високорозвиненого інституційного середовища та інституційне-правове, інфраструктурне, інформаційне забезпечення. Вагомим показником стану регіонального економічного розвитку є сільський розвиток. Глобалізаційні та кризові явища у суспільстві формують виклики у вигляді нестачі продовольства, зростанні урбанізації, соціального розшарування населення.

**Аналіз останніх публікацій і досліджень.** Проблеми стимулювання економічного розвитку продовольчої сфери регіону досліджувало багато вчених: Біла С.О., Власенко І. В., Мерхо О., Джурик Н.Р. та інші. Але зарубіжний досвід регулювання розвитком територій показує, що для України необхідний пошук нових та відповідних для української економіки економічних важелів та стимулів розвитку.

**Мета.** Метою дослідження було визначення економічних важелів та стимулів економічного розвитку продовольчої сфери регіону.

**Методологія дослідження.** Методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, серед яких найсуттєвішими є: абстрактно-логічний метод – для формулювання висновків дослідження; методи аналізу, синтезу й узагальнення – для вивчення основних економічних важелів та стимулів економічного розвитку продовольчої сфери регіону.

**Результати.** Економічне зростання на місцевому рівні є найбільш складним об'єктом державної регіональної політики, що потребує врахування особливостей

галузевої та територіальної структури місцевого господарства, визначення специфіки місцевих умов нагромадження капіталу, особливостей функціонування місцевого ринку праці, зайнятості та кадрового забезпечення. Постійної уваги потребують місцева специфіка цінових та кон'юнктурних коливань, дослідження особливостей розвитку конкурентного середовища, інвестиційних та інноваційних процесів, специфіки формування регіональних, міжрегіональних, зовнішньоекономічних зв'язків. Притаманні регіональним ринкам розбіжності місцевого економічного розвитку (у т.ч. поділ території країни на регіони-лідери, відсталі (депресивні), периферійні території) можуть бути нівельовані шляхом формування стабільних соціально-економічних зв'язків, що виникають на підґрунті регіонального та міжрегіонального поділу праці, узгодження багатоієрархічних економічних інтересів окремих територіальних громад (місто, село, селище), узгодження інтересів регіону та країни в цілому. В основі узгодження інтересів – стимулювання економічного зростання на місцевому рівні, зростання добробуту людини незалежно від місця її проживання [1].

Продовольча безпека держави і регіону гарантується сукупністю економічних і соціальних умов, які забезпечують розвиток не тільки сільського господарства і продовольчого комплексу, але і стабільність усієї економіки. Відповідно до цього, вона передбачає реалізацію таких заходів:

- проведення ефективної аграрної політики, створення економічних передумов забезпечення стабільних способів господарювання;
- досягнення раціональної зайнятості населення, соціальна політика, спрямована на подолання бідності та нерівності за доступу до основних продуктів харчування;
- впровадження комплексних стратегій розвитку аграрного сектору економіки з метою нарощення виробництва продуктів харчування та підвищення його ефективності;
- поставки продовольства для задоволення потреб населення, гарантія безпеки продуктів харчування;
- здійснення активної зовнішньоекономічної діяльності, оптимізація експортно-імпорتنних поставок;
- удосконалення механізму реагування за надзвичайних ситуацій на продовольчому ринку [2].

Особлива роль в системі ринкових та інституційних механізмів стимулювання продовольства на місцевому рівні належить фінансовим та інвестиційним важелям. Посткризовий період економічного розвитку висуває на порядок денний питання пошуку нових механізмів досягнення стабільного економічного розвитку регіонів та громад, пошуку важелів для забезпечення економічного зростання на місцевому рівні. Серед важелів, якими можна досягти економічного зростання на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць – міст, селищ і сіл, вагому роль відіграють фінансові та інвестиційні. Тривала неможливість вирішення проблем соціально-економічного розвитку міст, селищ і сіл свідчить про застарілість традиційних інструментів регіональної політики. Вони демонструють низку недоліків, а саме:

1. Недостатню ефективність використання безумовних трансфертів (дотацій державного бюджету) на вирішення проблем території.
2. Неспроможність держави забезпечити рівномірний розподіл інвестицій і їх надходження до тих регіонів, де відчувається їхня нестача.
3. Позбавлення бюджетів місцевого самоврядування вагомих джерел надходжень – податку з реклами та ринкового збору, обсяг надходжень від яких в окремих містах (Одесі, Чернівцях, Хмельницькому) міг досягати 90% власних доходів міського бюджету.
4. Відсутність стимулів ефективно експлуатувати розташовані на території міст та селищ виробничі об'єкти іншої, крім комунальної, форми власності через надходження

податку на прибуток таких підприємств до Державного бюджету.

5. Неефективність традиційних інструментів впливу на регіональний розвиток [1].

Традиційними інструментами впливу на регіональний розвиток є формування програм соціально-економічного розвитку регіонів та укладання державних контрактів і державних замовлень. Цілі реформування, визначені у щорічних програмах соціально-економічного розвитку міст, як правило, орієнтуються на вирішення поточних проблем і не мають повного зв'язку із цілями, визначеними у стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів. Державні контракти і державні замовлення орієнтуються на виробничі потужності окремих підприємств, що є недостатнім для стабілізації економічного розвитку. Незважаючи на ухвалення окремих законодавчих актів щодо підтримки таких галузей (наприклад, Закону України щодо підтримки суднобудівної промисловості), спостерігаються випадки неотримання державних замовлень казенними та державними стратегічними підприємствами у галузях суднобудування, авіаційного, оборонно-промислового комплексу. Неефективність традиційних інструментів державної ресурсної підтримки розвитку міст, селищ і сіл зумовлює потребу у запровадженні інших, більш раціональних інструментів. Нові вимоги до ресурсного забезпечення регіонального розвитку, а саме відмова від патерналізму і перехід регіонів та громад до самозабезпечення на основі пошуку ресурсів на місцях, розкриття та ефективного використання внутрішнього потенціалу зумовлюють і зміну підходів до відбору і формування важелів фінансового та інвестиційного забезпечення місцевого розвитку [1].

Для забезпечення продовольчої безпеки України необхідно підвищення здатності суб'єктів господарювання продовольчої сфери реагувати на національні та світові стимули розвитку. Цього можна досягти шляхом:

- зміцнення економічної сили безпосереднього виробника продовольства (вертикальна інтеграція, кооперація виробників, прямі продажі на національному та світовому ринках);

- підвищення прозористі формування цін на харчові продукти (розвиток інфраструктури зберігання та збуту продовольчих товарів);

- експансія держави на ринки продовольства з метою створення, безпосередньо для сільськогосподарських виробників, сприятливої кон'юнктури на ринку збуту продукції [3].

Система регіональної продовольчої безпеки повинна базуватися на таких принципах: самозабезпеченості, незалежності, доступності, якості. Ці характеристики треба враховувати під час формування державної політики щодо продовольчої безпеки, а також мають забезпечувати такі її напрями: ефективний розвиток агропромислового комплексу, зовнішньоекономічна діяльність у сфері АПК, формування доходів населення, гарантування збалансованого і якісного споживання (рис. 1).



Рис. 1. Основні складові формування продовольчого забезпечення [4]

У будь-якій економічній системі ринкового типу саме місцевий економічний розвиток становить фундамент, на якому формуються первинні ресурсні та фінансові потоки, закладаються основи регіонального поділу праці та виробничої кооперації, утворюються стабільні зв'язки та взаємозалежності різноманітних видів відтворювальних циклів та соціально-економічних процесів. Саме місцевий економічний розвиток відтворює зв'язки, на основі яких формуються внутрішні регіональні та національний ринки, зміцнюється єдність національної економіки. Комплексна модернізація національного господарства України потребує творчого осмислення місця та ролі місцевого економічного розвитку, визначення важелів впливу економічного зростання на місцевому рівні на регіональні та загальнонаціональні відтворювальні процеси, виявлення їх значення для удосконалення та впровадження державної регіональної соціально-економічної політики [1].

Доцільно сформулювати наступні принципи регулювання регіонального розвитку на сучасному етапі:

1) рівноцінна участь держави, регіонів та громад у формуванні важелів ресурсного забезпечення, що сформує зацікавленість всіх суб'єктів – держави, регіонів та громад у забезпеченні власного розвитку, широке залучення приватного сектора до ресурсного вирішення місцевих проблем;

2) стимулюючий характер фінансових та інвестиційних важелів, що вимагає від органів місцевого самоврядування надання переваги важелям, використання яких дасть мультиплікативний ефект для подальшого розвитку громад;

3) цільова спрямованість важелів – використання їх суто з метою досягнення визначених параметрів економічного зростання;

4) відбір важелів, що дозволять забезпечити інтенсивний тип економічного зростання;

5) ефективність використовуваних важелів, яка унеможливить нецільове і нераціональне використання коштів і ресурсів;

6) відповідальність громад за використання тих чи інших важелів, яка усуне можливість перекладання обов'язків щодо забезпечення громад публічними послугами на державу чи на приватний сектор [1].

Стимулювання економічного зростання на мезорівні потребує стабільного ресурсного забезпечення. В умовах ринкової економіки, джерела ресурсів продовольчої безпеки бути диверсифіковані. Такими ресурсами слід визнати як матеріальні (природні, людські), так і фінансові, інтелектуальні тощо. Для стимулювання місцевого економічного розвитку на практиці застосовуються різноманітні напрямки активізації місцевої економічної ініціативи, у тому числі:

– розвиток підприємництва, створення нових підприємств, що орієнтуються на місцеві джерела сировини, забезпечують насамперед потреби внутрішнього ринку;

– сприяння місцевою владою залученню інвестицій та їх ефективному використанню;

– упровадження інновацій у виробничу сферу, створення нової продукції;

– розвиток сфери послуг;

– запровадження й використання різноманітних інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку (у т.ч. програм соціально-економічного розвитку, кластерів, національних проектів, механізмів державно-приватного партнерства та ін.);

– розширення сфери дії фінансових інструментів стимулювання місцевого економічного розвитку (у т.ч. інвестиційних субвенцій, бюджету розвитку у складі місцевого бюджету, комунальних банків, муніципальних цінних паперів, філіалів

банківських установ) [1].

Серед актуальних завдань регіонального економічного розвитку в Україні є відновлення послаблених у кризовий період господарських зв'язків, формування єдиного консолідованого економічного простору. Складовими цих процесів мають стати:

1. Розробка та реалізація спільних регіональних проектів, залучення до їх виконання підприємств, що розташовані на території регіону, на території сусідніх регіонів тощо. До таких проектів належать: будівництво житлових приміщень; розбудова доріг та дорожньо-транспортної інфраструктури; спільне промислове освоєння ресурсів; розробка та освоєння регіональних туристичних маршрутів; проведення робіт із забезпечення екологічного балансу; проведення спільних соціальних та культурних заходів тощо.

2. Інтенсифікація коопераційних зв'язків, у т.ч. виробничих та збутових зв'язків між підприємствами. Основою такої кооперації може стати «ланцюг»: джерело сировини – виробництво – ринок збуту. Серед інструментів забезпечення міцності таких зв'язків – пільгове кредитування; державне замовлення (у т.ч. участь держави у відібраних на основі конкурсу інвестиційних проектах та контрактна схема їх реалізації); розміщення державних замовлень на постачання продукції для загальнодержавних потреб.

3. Поширення практики тимчасового працевлаштування, у т.ч. на основі проведення громадських робіт, у сфері благоустрою територій, проведення культурних та спортивних заходів, будівництва, здійснення сезонних робіт у сфері туризму та у сільському господарстві.

4. Інтенсифікація внутрішнього регіонального співробітництва (міжрегіонального, міжмуніципального) на основі активізації інноваційних процесів та реалізації інноваційних проектів на регіональному (міжрегіональному рівні); розвитку трансферу технологій; науково-технічного співробітництва. Інструментами забезпечення цих заходів є розбудова регіональної мережі інноваційної інфраструктури – технополісів і технопарків, залучення іноземних інвестицій на реалізацію таких проектів через створення спільних підприємств, розробка проектів технічної взаємодії.

5. Посилення взаємодії, обмінів на міжрегіональному рівні у сфері культури, освіти, охорони здоров'я, туризму, рекреації. Цей напрям можна забезпечити за рахунок укладання міжрегіональних (міжмуніципальних) угод про співробітництво у соціально-культурній сфері. Розвиток міжрегіонального (та міжмуніципального) співробітництва є дієвим механізмом подолання анклавності регіональної економіки, дієвим важелем формування ємного регіонального та національного внутрішнього ринку, залучення до цих процесів економіки периферійних територій [1].

В універсальності економічних стимулів та важелів закладено підґрунтя розвитку як продуктивних сил, так і виробничих відносин. Економічні важелі та стимули неабияк впливають на розвиток регіонів, а правильне їх застосування допоможе правильно обрати стратегію та ефективно її реалізувати.

**Висновки і перспективи.** В умовах економічної та політичної кризи, АТО на Сході України, втраті стратегічних партнерів розвиток підприємництва, особливо виробництва, стали одночасно поштовхом для розвитку і його проблемами. Надзвичайно важливу роль для стимулювання економічного розвитку стають розробка та реалізація спільних регіональних проектів, упровадження інновацій у виробничу сферу, створення нової продукції, інтенсифікація внутрішнього регіонального співробітництва (міжрегіонального, міжмуніципального) тощо. Заходи стимулювання розвитку держави мають комплексно поєднувати регулювання ринкового середовища (конкурентна, податкова, зовнішньоекономічна, митна та ін. політика) та специфічні заходи державної підтримки розвитку малого підприємництва, особливо на регіональному рівні.

**Список використаних джерел**

1. Біла С.О., Шевченко О.В., Кушнір М.О., Жук В.І. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні. Київ : НІСД, 2013. 54 с.
2. Власенко І. В., Козяр Н. О. Стан та проблеми продовольчої безпеки в Україні. *Інноваційна економіка*. 2013. № 4. С. 329-332.
3. Мерхо О., Колесник В. Шляхи ринкового підвищення продовольчої безпеки України. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2011. № 7 (1). С. 73-78.
4. Джурик Н. Р., Майкова С. В., Сусол Н. Я., Ковальчук М. П., Гаврилишин В. В. Продовольча безпека України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.4. С. 189-195.
5. Іртищева І. О., Стройко Т. В., Стегней М. І. Державне регулювання розвитку інтеграційних систем в агропродовольчій сфері України в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 80–87.
6. Іртищева І. О. Бурковський І. Д. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2005. № 12. С. 71-73.
7. Ульянченко О. В. Продовольча безпека – основа національної безпеки держави. *Конгрес Світ*. 11 червня 2014. URL: [http://humanright.org.ua/blogs/prodovolcha\\_bezpeka](http://humanright.org.ua/blogs/prodovolcha_bezpeka). (дата звернення 16.09.2017)
8. Скидан О. В. Продовольственная безопасность как приоритет региональной аграрной политики. *Економіка України*. 2006. № 3. С. 53-60.
9. Чечель О. М. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки. *Економіка АПК*. 2000. № 8. С. 73-76.

*Дата надходження статті до редакції : 02.10.2017.*

*Рецензування : 30.10.2017 Прийняття в друк : 14.12.2017*

**Rogatina L.P.**

*PhD (Policy), Associate Professor*

*Economic Theory and Financial-Economic Security Department*

*Odesa National Academy of Food Technologies*

*Odesa, Ukraine*

*E-mail: rogatina.lidiya@bk.ru*

## **ECONOMIC LEVERS AND INCENTIVES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE FOOD REGION OF THE REGION**

### **Abstract**

*The article defines the main approaches to determining the essence of economic incentives, their advantages and disadvantages.*

*The main components of the formation of food security are considered.*

*It has been proved that the development and implementation of joint regional projects, the introduction of innovations in the production sector, the creation of new products, the intensification of internal regional cooperation (interregional, intermunicipal), etc., are becoming extremely important for stimulating economic development.*

*Areas for the activation of the local economic initiative have been formed, the components of the processes for stimulating economic development have been determined.*

*For successful implementation of the strategy of managing the economic development of the region, it is important to create a model for effective functioning. In modern conditions of globalization, such a model should take into account the historical features of the region, the resource potential, principles and methods of managing financial, social, organizational aspects of economic activity. Formation of regional development paths requires the development of an appropriate model and modeling of processes.*

**Keywords:** *stimulation of development, food security, regional development.*

**References**

1. Bila, S.O., Shevchenko, O.V., Kushnir, M.O., & Zhuk, V.I. (2013). *Stymuliuvannia ekonomichnoho zrostantia na mistsevomu rivni* [Stimulating economic growth at the local level]. Kyiv : NISD. [in Ukr.]
2. Vlasenko, I. V., Koziar, N. O. (2013). Stan ta problemy prodovolchoi bezpeky v Ukraini. *Innovatsiina ekonomika* [Status and problems of food security in Ukraine. Innovative economy]. 2013. № 4. S. 329-332. [in Ukr.]
3. Merkho, O., & Kolesnyk, V. (2011). Shliakhy rynkovoho pidvyshchennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Ways of market increase of food safety of Ukraine]. *BIZNES-INFORM*, 7 (1), 73-78. [in Ukr.]
4. Dzhuryk, N. R., Maikova, S. V., Susol, N. Ya., Kovalchuk M. P., & Havrylyshyn, V. V. (2011). Prodovolcha bezpeka Ukrainy [Food safety of Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU*, 21.4, 189-195. [in Ukr.]
5. Irtysheva, I. O., Stroiko, T. V., Stehnei, M. I. (2013). Derzhavne rehuliuвання rozvytku intehratsiinykh system v ahroprodovolchii sferi Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [State regulation of the development of integration systems in the agro-food sector of Ukraine in the conditions of globalization]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 4, 80–87. [in Ukr.]
6. Irtysheva, I. O. & Burkovskiy, I. D. (2005). Investytsiine zabezpechennia ekonomichnoho rozvytku ahrarynoho vyrobnytstva [Investment provision of economic development of agrarian production]. *Ekonomika APK*, 12, 71-73. [in Ukr.]
7. Ulianchenko, O. V. (2014, June 11). Prodovolcha bezpeka – osnova natsionalnoi bezpeky derzhavy [Food safety - the basis of national security of the state]. *Congress World*. Retrived from [http://humanright.org.ua/blogs/prodovolcha\\_bezpeka](http://humanright.org.ua/blogs/prodovolcha_bezpeka). [in Ukr.]
8. Skydan, O. V. (2006). Prodovolstvennaia bezopasnost kak pryorytetrehyonalnoi ahrarynoi polytyky [Food safety as a priority regional agrarian policy]. *Экономыка Украйны*, 3, 53-60. [in Rus.]
9. Chechel, O. M. (2000). Derzhavne rehuliuвання zabezpechennia prodovolchoi bezpeky [State regulation of food security]. *Ekonomika APK*, 8, 73-76. [in Ukr.]

*Received: October 2, 2017*

*Revision: October 30, 2017 Accepted: December 14, 2017*